

Lyginamųjų lietuvių ir latvių kolektyvinės atminties tyrimų problematika: *Baltijos* ir *baltų* atminties sampratos

VIKTORIJA JONKUTĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Antakalnio g. 6, 10308 Vilnius

El. paštas viktorija.jonkute@gmail.com

Straipsnyje apžvelgiamos kelios Lietuvoje ir Latvijoje lyginamuosiuose kultūrologiniuose tyrimuose aktualizuojamos regioninės kolektyvinės atminties sampratos. Jas aptariant išskiriami du populiariausi, skirtingi, bet susiję, jas apibrėžiantys kolektyvinės tapatybės modeliai: *Baltijos* ir *baltų*. Pirmasis, vis labiau plėtojamas pragmatinėje mokslo ir švietimo praktikoje, tarptautiniuose kultūrologiniuose diskursuose, daugiausia remiasi geopolitinio Lietuvos, Latvijos ir Estijos bendrumo prielaida. Antrasis pirmiausia numato etnolingvistinę, etnokultūrinę lietuvių ir latvių bendrystę. Straipsnyje aptariamos jų abiejų sąsajos, teorinės gairės bei ryškiausi šios srities tyrimų probleminiai aspektai. Pirmoji straipsnio dalis skirta *Baltijos* atminties fenomenui, antroji – *baltų*. Pateikiamais literatūriniais ir literatūrologiniais terminais *Baltija* vartosenos pavyzdžiais išryškinama juo apibrėžiamos atminties sampratos problematika, naujai interpretuojamos ar nesistemiškai vartojamos terminijos atvejai. Plėtojant baltų atminties sampratą ir tyrimo lauką, siūlomos kelios galimos lyginamųjų lietuvių ir latvių kolektyvinės atminties studijų perspektyvos bei istoriografinės paralelės.

Raktažodžiai: latviai, baltai, Baltija, regioninė tapatybė, kolektyvinė atmintis

---

ĮVADINĖS PASTABOS

Lietuvoje ir Latvijoje kolektyvinės atminties tyrimai, pradėti praėjus beveik dešimtmečiui nuo nepriklausomybės atgavimo, išlieka aktualūs iki šiol. Ankstyviausios analizės apėmė nacionalinius istoriografinius kontekstus, o naujausiose vis dažniau pasitelkiama lyginamoji tarptautinė prieiga. Vis labiau populiarėja regioninės studijos, transnacionalinės atminties tyrimai [12], integruojantys lokalius bei globalius fenomenus, konstruojantys naujus jų apibrėžties modelius. Nuo etnocentrizmo pereinama prie postnacionalizmo, nuo tautiškumo prie europietiško. Pavyzdžiui, 2015 m. balandžio mėn. Vytauto Didžiojo universitete organizuota tarptautinė konferencija, projekto „In Search of Transcultural

European Memory“ (Transkultūrinės Europos atminties paieškos) (1) dalis, kuria siekta pagilinti teorines ir metodologines transkultūrinių regioninių atminties tyrimų galimybes. Lyginamoji regioninių tyrimų metodologija intensyviai plėtojama ir kaimyninėje Lenkijoje; čia jau nebe pirmus metus organizuojama tarptautinė konferencija „Regions of Memory“ (Atminties regionai) (2). Šiose iniciatyvose svarstyti regionalizmo apibrėžties klausimai yra svarbūs ir plėtojant Lietuvos bei kaimyninių valstybių regioninės atminties sampratą. Kaip antai, kas yra svaresnis regioninės atminties veiksnys – gretima geografinė padėtis, geopolitinis artumas ar panaši istorinė, kultūrinė patirtis?

Konstruojant kolektyvinę regioninę atmintį, neišvengiamai kyla tarptautinės regioninės ir nacionalinės, tautinės atminties santykio problema, kuri baltų tautoms dabar itin aktuali. Nors Lietuva ir Latvija, kaip ir Latvija su Estija, sudaro atskirus, savitus kultūrinius arealus, jie įtraukiami į Baltijos subregioną. Šioje perspektyvoje tradiciniai etninės kolektyvinės tapatybės ir atminties modeliai praranda savo ribas, baltų arealo apibrėžtis darosi problemiška, atsiranda lokalaus etnolingvistinio, etnokultūrinio *baltų* ir universalizuoto, geopolitinio *Baltijos* diskurso samplaikų ar sankirtų, nesisteminio juos apibrėžiančių terminų vartojimo atvejų. Tam nemažą įtaką daro ir tarptautinė akademinė terpė bei joje plėtojama terminija, neretai niveliuojanti šiuos skirtingus matmenis (3). Ypač tokie atvejai dažni verčiant tekstus.

Straipsnio tikslas – glaustai aptarti Baltijos ir baltų atminties traktuotes, literatūrologiniais pavyzdžiais iliustruoti Baltijos atminties sampratos neapibrėžtumą ir kitus probleminius jos aspektus, pateikti kelias galimas lyginamųjų lietuvių ir latvių kolektyvinės atminties studijų perspektyvas bei istoriografines paraleles. Šių dviejų matmenų skirties įsisąmoninimas ir tiksliai kiekvieno apibrėžtis, kurio nors vieno prioretizavimas – svarbus ir atsakingas žingsnis brėžiant tolesnes kolektyvinės tapatybės trajektorijas. Tačiau komparatyviniai lietuvių ir latvių kolektyvinių atminčių tyrimai epizodiniai, jų perspektyvos vis dar daugiau teorinės nei praktinės. Gyvoji baltų atmintis jau beveik prarasta, nors sykiu – dar neatrasta, tad kiekvienas šios srities tyrimas yra aktualus ir prisideda prie lyginamosios tyrimo metodologijos plėtojimo.

REGIONINĖS ATMINTIES IR TAPATYBĖS SAMPRATOS PROBLEMATIKA

Kiek noriai etnocentrinės valstybės, kaip kad Lietuva ar Latvija, priskiria save bendram regioniniam kultūros modeliui? Kiek regioninės transkultūrinės atminties kūrimo pastanga yra aktuali atskirų tautų visuomenėms bei jų individams? Tokius klausimus vertėtų užduoti plėtojant Baltijos regioninės atminties sampratas. Juos, remdamasi Stephenu J. Greenblattu, ne kartą yra apsvarsčiusi ir literatūrologė Aušra Jurgutienė, apmąstydamą po nepriklausomybės atgavimo Baltijos šalyse susiformavusius naujus tapatybės modelius ir jų literatūrinės refleksijas [29]. Įžvalgus jos siūlymas regioninį tapatumą laikyti šiuolaikinės tautinės kultūrinės tapatybės forma ir pastebėjimas, jog toks įvairiai profiluojamas regioninės atminties žaidimas yra sąmoningas ir nurodo interpretuojančiųjų savimonės ypatumus [30, 172]. Palyginimui minėtina ir filosofė, kultūrologė Nerija Putinaitė, regioniško tapatybę įvardijusi kaip vieną iš trijų identifikuoatų lietuviškojo europietiško modelio [48]. Tai tik epizodiniai pavyzdžiai, iliustruojantys kultūrų

(1) Plačiau žr. projekto svetainę [19].

(2) Plačiau žr. konferencijos svetainę [18].

(3) Pvz., anglų kalba *Baltic*, prancūzų *balte* gali būti verčiamas ir kaip *baltų*, ir kaip *Baltijos*. Terminas *Balts* apibūdina tiek baltų tautas, tiek Baltijos valstybes.

kaitos ir modernėjimo procesų metu sustiprėjantį poreikį permąstyti lokalumo, nacionalumo, tautiškumo bei regioniško, globalumo santykį bei kaskart atsinaujinančią kolektyvinės atminties modeliavimo problemą.

Baltijos valstybių kontekste regioninė perspektyva atsiskleidžia kaip konstruktas, sąmoninga, kryptinga pastanga, atsirandanti ne tiek iš genetinių, ilgalaikių kultūrinių, istorinių bendrybių, kiek iš tam tikru metu reikalingų, dažniausiai išorės veiksnių nulemtų ideologinių strategijų. A. Jurgutienė yra taikliai nurodžiusi esmines jų atsiradimo prielaidas. Jas galima įvardyti taip: naujos susivienijusios Europos tapatybės paieškos, multikultūrinių tendencijų poveikis, bendra sovietų okupacijos patirtis, priešinimasis kultūrinei globalizacijai ir pragmatiniai, į tarptautinę paklausą ir produkciją orientuoti švietimo bei mokslo tikslai [31, 19–20]. Pastaruosius galima būtų vadinti ir literatūrologo Vigmanto Butkaus vienai iš literatūrinės baltistikos sampratų taikomu terminu – *funkciniai* [11]. Šios krypties iniciatyvose prioritetu tampa nacionalinių kultūrų modernumo, atvirumo, bendravimo, sykiu galios siekis, tačiau esminės problemos lieka neišspręstos: menkai aktualizuojamas istoriškumo ir kilmės aspektas, sudėtinga atrasti ir tinkamą, konceptualią, universalesnę komparatyvinę metodologiją. Nepaisant to, neapsiribojama teorizavimu, pereinama ir prie praktinių veiksnių: regioninės tapatybės sampratą jau pradedama diegti ir ugdymo sistemose.

Minėtas pragmatizmas lemia, kad lituanistika, latvistika, kaip ir jas abi apimanti baltistika, vis dažniau tampa arealinės kultūrologijos objektu [53]. Regioninių Baltijos studijų programose beveik neskiriama dėmesio baltų fundamentiniams etnolingvistiniams, etnokultūriniais dėmenims, baltistinis arealas suvokiamas nebe kaip dviejų, bet trijų Baltijos šalių ar Baltijos jūros regionas, o Baltijos šalys – kaip Rytų ar Vidurio Europos subregionai, postsovietinės, postkolonijinės valstybės. Minėtinas iliustratyvus ir tendencingas Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto reorganizavimo pavyzdys: 2017 m. rudenį, sujungus kelis skirtingų kryptių studijų centrus, įskaitant ir Baltistikos katedrą, buvo suformuotas Baltijos kalbų ir kultūrų institutas, vienijantis baltistikos, germanistikos, polonistikos, rusistikos, skandinavistikos ir kitų sričių mokslininkus.

Viena vertus, regioninė perspektyva atveria naujas kompleksinių nacionalinių tapatybių modeliavimo galimybes, kita vertus, ji išcentruoja, o kartais ir visai eliminuoja lokalias tapatybes ir lemia jų pokyčius. To padariniai jau vien kiekybiškai akivaizdžiai pasireiškia mokslo ir studijų praktikoje: Lietuvoje ir Latvijoje baltistinio profilio magistratūros, tuo labiau doktorantūros studijas pasirenka vis mažiau studentų, mažinamas baltistikos centrų skaičius, jie perstruktūruojami, reorganizuojami, atitinkamai keičiamos ir studijų bei tyrimų programos. O juk, atrodytų, baltistika turėtų neabejotinai būti intensyviausiai plėtojama Lietuvoje bei Latvijoje, kur ji, sakoma, yra nacionalinės mokslo ir kultūros politikos prioritetas bei prestižas.

BALTIJOS ATMINTIS

Baltijos tautų ir valstybių, kaip vieneto, traktuotę daugiausia įtvirtino ir lėmė geopolitinės aplinkybės. Dar tarpukariu įkurtos pirmosios bendros trišalės politinės organizacijos [44]. Aptariant *Baltijos* atminties raidą, svarbus estų literatūrologo Jaano Undusko pastebėjimas, kad ji atsirado po slapstųjų Molotovo-Ribbentropo pakto protokolų, kai po priverstinio trijų Baltijos valstybių susijungimo jas pradėta suvokti kaip vieną politinį vienetą [55, 12]. Toks matymas dar labiau sustiprėjo XX a. pabaigoje, kada susivienijusios Baltijos šalys kartu kovojo už savo nepriklausomybę, o jų bendra (re)konstruota trauminė atmintis tapo politinės

mobilizacijos įrankiu. *Baltijos*, kaip atminties regiono, susijusio su sovietmečio patirtimi, sampratos plėtojimas ir dabar laikomas vienu svarbiausių uždavinių [55, 16].

Vieni pirmųjų jungtines komparatyvines šios krypties studijas inicijavo ir iki šiol jas plėtoja literatūrologai bei kultūrologai. Jose atmintis suvokiama kaip trijų Baltijos tautų kultūrologinis fenomenas, atskleidžiantis tarptautines teksto ir konteksto sąveikas, kryptingai formuojantis bendrą, transnacionalinę, literatūros istoriografiją. Tokia samprata atitinka kultūros semiotiko Jurijaus Lotmano kolektyvinės atminties teorines prielaidas: meniniai tekstai laikomi šios atminties nešėjais, o kultūros erdvė – bendra atminties erdvė [40, 295].

Vienas iš minėtų nuoseklesnių regioninės bendros atminties konstravimo pavyzdžių – nuo 1995-ųjų organizuojamos Baltijos šalių literatūrologų, kultūrologų konferencijos, tematizuojamos „Baltijos atminties“ (*Baltic memory*) pavadinimu. Pavyzdžiui, Taline 2005 m. surengta konferencija „Mes turime šį tą bendro: Baltijos atmintis“ (*We Have Something in Common: the Baltic Memory*), jos pagrindu 2007 m. išleista knyga [56]. Jau vien pavadinimų formuluotės, kaip ir komparatyvinio metodo pasirinkimas, išreiškia Baltijos valstybių tarpusavio bendravimo bei bendradarbiavimo poreikį ir kone imperatyviai skatina jų bendrumo paiešką, sykiu numato jų buvimą. Tokia literatūros ir literatūrologijos praktika tampa performatyviu poslinkiu, sujungiančiu skirtingas, tačiau numanomų sociokultūrinių bendrybių turinčias nacionalines kultūras. Trys Baltijos šalys regimos kaip „tolimi giminaičiai“, turintys bendros geografinės, istorinės, politinės, kultūrinės patirties [55, 12].

Baltijos šalių bendrystė, paremta bendros dramatiškos atminties modeliavimu, konstruojama ir kultūrologiniuose postkolonializmo tyrimuose. Minėtinas Violetos Kelertas sudarytas straipsnių rinkinys „Baltijos postkolonializmas“ [34], svarbūs latvių literatūrologo Benedikto Kalnačo darbai [33]. Pastebima, kad tiek šiose, tiek anksčiau minėtose iniciatyvose vyrauja tipologinės konkrečių atvejų analizės, pateikiamos plačios sietinių autorių, kūrinių panoramos, atskleidžiančios dviejų Baltijos tautų, latvių ir lietuvių, estų ir latvių, estų ir lietuvių, literatūrologines, kultūrologines paraleles, ryšius, tačiau universalesnės, jas visas apimančios tyrimų metodologijos ir konceptualios, išsamesnės kolektyvinės Baltijos atminties sampratos nepasiūloma.

Modeliuojant Baltijos atmintį, susiduriama ir su ne mažiau svarbia praktine problema: sampratai įtvirtinti visuomenėje nepakanka vien mokslininkų pastangų. Nei jų teorijų, tyrimų pagrįstumas, nei geopolitiniai argumentai nepanaikina skirties tarp realių visuomenių ir literatūrinėmis refleksijomis, kultūrinėmis tipologijomis apibrėžiamų ar geopolitinėmis integracijos strategijomis niveliuojamų nacionalinių, tautinių bendruomenių. Apie Baltijos atminties problematiką užsimena ir estų literatūrologė Anneli Mihkelev, pažymėdama, jog ją apibrėžti labai sudėtinga ir net kyla abejonių, ar ji iš viso egzistuoja. Estų poezijos pavyzdžiais ji parodo, kad *Baltijos* kultūrinė erdvė apima skirtingas semiotines sistemas, kurios, viena vertus, yra dialogiškos, kita vertus, kuria kultūrinės atminties ir kultūrinės erdvės heterogeniškumą. A. Mihkelev daro išvadą, kad nors Baltijos tautas jungia bendri elementai, panašu, jog kiekviena jų turi atskirą, individualią *Baltijos* atmintį [42, 153].

Tokias nuostatas patvirtina ir visuomeniniai viešieji diskursai. Latvių kilmės amerikiečių istorikas Aldis Puras savo knygoje „Baltijos fasadai: Estija, Latvija ir Lietuva po 1945 m.“ (*Baltic Facades: Estonia, Latvia and Lithuania Since 1945*, 2012) aptaria kiekvienos šio regiono valstybės išskirtinumą, siūlydamas jas matyti tolesnėje perspektyvoje. Jo manymu, ateityje *Baltijos* samprata išnyks, nes Baltijos šalys integruosis į Europą skirtingais būdais, užmiršdamos bendrą dramatišką patirtį. Argumentuodamas jis primena buvusio Estijos prezidento, tuometinio užsienio reikalų ministro Toomo Hendriko Ilveso žodžius, kad

Baltijos tapatybė yra sukonstruota išorės, nes *Baltiją* sudaro labai skirtingos šalys, neturinčios bendros jungiančios kultūros, kalbinės grupės, religinės tradicijos. Jo tuometinę nuostatą efektingai atskleidžia interviu metu užsienio žurnalui *The Wall Street Journal* išsprūdusi replika: *Ką, po velnių, jums reiškia tie baltai?*, išreiškusi pasipiktinimą Estiją prie baltų priskiriančiųjų neišmanėliškumu ir Vakaruose intensyviai plėtotai *Baltijos* sampratai [47, 9–10].

Ieškant *Baltijos* apibrėžties, neišvengiamai kyla diskusijų jau vien dėl to, kad kiekviena valstybių grupė laikosi savo nacionalinės ir regioninės politikos, Baltijos regioną nevienodai interpretuoja ir skirtingų sričių atstovai. Išskiriama iki dešimties šio termino reikšmių ir būdingiausių tyrimo krypčių [44, 73]. Lietuva vienu metu gali būti priskiriama keliems subregionams. Taigi jau vien nacionalinės Baltijos valstybių atminties kultūros yra heterogeniškos ir prieštaringos. Todėl kyla daug abejonių, ar įmanomas iš jų modeliuojamos fragmentuotos atminties bendruomenės vientisumas ir ar tokia atmintis pajėgi reprezentuoti ir sutelkti skirtingas visuomenes.

Klaidina ir sąvokų painiojimas, nesisteminio terminų *baltų* ir *Baltijos* vartojimo atvejai. Pavyzdžiui, 2009 m. Vilniuje organizuota minėta literatūrologų konferencija pavadinama „Baltų atmintis: pabaigos pradžia (literatūros procesai 1968–1988)“ (4), nors kalbama apie trijų Baltijos šalių atmintį. Ir kituose vėlesniuose pavadinimuose vartojamas pažymimasis *Baltijos*, pavyzdžiui, 2011-ųjų konferencijos leidinys „Baltijos atmintis: lietuvių, latvių ir estų sovietmečio literatūros modernėjimas“ (*Baltic Memory: Processes of Modernization in Lithuanian, Latvian and Estonian Literature of the Soviet Period*) ir kiti [4]. Pirmuoju atveju siūloma platesnė, tradicinė etnolingvistinė, etnokultūrinė baltistikos požiūriu klaidinga ir klaidinanti *baltų* samprata. Formuluojuama prielaida, kad esą *baltus* (*the Balts*) reikia suvokti kaip „tris seseris“ (Lietuva, Latvija, Estija), o tyrimo pagrindu laikyti istorinę politinę atmintį.

Nemažai tokių atvejų galima atrasti ir literatūrinėje kūryboje. Pavyzdžiui, populiarumo sulaukusio Czeslawo Miłoszo esė rinkinio „Pavergtas protas“ paskutinis skyrius, parašytas dar 1953 m., lietuviškame vertime pavadintas „Baltai“ (5), nors jame kalbama apie trijų Baltijos valstybių, ne tik lietuvių ir latvių, likimą. „Čia gyvena ne slavų tautos. Estų kalba artima suomių kalbai. Giminingos lietuvių ir latvių kalbos iki šiol yra mįslė mokslininkams, nežinia iš kur atklydo šios gentys, apsigyvenusios Nemuno ir Dauguvos žemupiuose“, – taip apibūdinamos Baltijos tautos [41, 271].

Palyginimui verta pacituoti it parafrazė skambančias 1986 m. parašyto estų poeto, kritiko Ivaro Ivasko eilėraščių ciklo „Baltijos elegijos“ (6), dedikuoto Cz. Miłoszui, išvertusiam jį į lenkų kalbą, eilutes. Trečiosios elegijos fragmentas skamba štai taip:

*Visi be vargo išvardija šiaurės kraštus
Nuo Islandijos ligi Suomijos,
Bet ar Baltijos šalis žino? Ar tikrai jų visų viena kalba?
Jei ne rusų, tai bent kiek panaši į vokiečių?
Niekuomet nepavyks jums atspėti, kol neatnarpliosim
Indoeuropiečių ir ugrofinų kalbų šeimų,
Prisiminę Babelį, išsiaiškinsim Baltiją.
Bet kas turi laiko tokiems neesminiams mitams (7).*

(4) Plačiau žr. konferencijos programą [36].

(5) Lenk. *Baltowie*.

(6) Latviškuose variantuose vartojami du terminai: *baltiešu* (*baltieji* – Baltijos valstybių gyventojai) ir *Baltijas* (Baltijos).

(7) Pažodinis vertimas iš latvių kalbos, žr. [21].

I. Ivaskas, kiek poetizuodamas, konstruoja bendrą dramatiškos istorinės patirties suvienytos *Baltijos* atmintį, tačiau sykiu pabrėžia ją sudarančių šalių įvairovę ir etnolingvistinius skirtumus. Kalbama apie trijų valstybių, *Baltijos*, atmintį, tačiau, kaip ir Cz. Miłoszo esė atveju, lietuviškuose vertimuose ji įvardijama *baltų* atmintimi: Jurgis Blekaitis 1989 m. eilėraščių ciklo pavadinimą vertė kaip *Baltų elegijos* [24], Julius Keleras 2001 m. – kaip *Baltiškios elegijos* [5], ir tik literatūrologinėse šio kūrinio apžvalgose randame originalą labiausiai atitinkantį variantą – *Baltijos elegijos* [51]. Panašus ir vokiečių poeto Durso Grünbeino eilėraščio apie Baltijos pajūrio atmintį atvejis: jo pavadinimas „Am Baltischen Meer“ verčiamas „Prie Baltų jūros“ [16]. Kaip matome iš paminėtų pavyzdžių, ne visuomet išlaikoma terminų skirtis, vietoj geopolitinio *Baltijos* linkstama vartoti etnokultūrinį *baltų*. Žinoma, poetinių tekstų vertimas gali būti laisvesnis, bet jis neturėtų būti klaidinantis.

Apibendrinant verta paminėti, kad daugeliu atvejų kolektyvinė Baltijos tapatybė susiejama su išorinės jėgos sukelta traumine atmintimi, priverstine karo, socialistine ir postkolonijine patirtimi. Ar tokia regioninės tapatybės projekcija yra Baltijos šalių lūkestis, kiek ilgai ji gali išlikti kultūrinės tapatybės pagrindu? Ar ne mažiau svarbus Baltijos tautų uždavinys yra alternatyvaus kolektyvinės tapatybės modelio ir naujų kolektyviškumo formų paieškos bei regioninės Baltijos istoriografijos, kurioje nedominuotų išorinių imperinių jėgų istorija, rašymas?

BALTŲ ATMINTIS

Nebe pirmus metus baltistiniai kalbų ir kultūrų tyrimai valstybinėse ilgalaikėse mokslo tyrimų programose įvardijami kaip prioritetiniai (8). Vis dėlto jose pirmenybė teikiama etnocentrinėms perspektyvoms, todėl ne visuomet įžvelgiama, kad nacionaliniais kontekstais neapsiribojanti tinkamai išplėtotą komparatyvinę baltistika tarpkultūrinei, transnacionalinei regioninei tapatybei gali suteikti atramą ar net pagrindą. Būtent lyginamasis momentas, dvikultūriškumas, dvitautiškumas čia yra esminis. Sujungiant lokalumą bei regionišumą, formuojamas alternatyvus platesnis kultūrinio etnocentriško regionalizmo modelis.

Būta ne vieno bandymo rašyti bendrą lietuvių ir latvių istoriografiją ir brėžti vienakryptę raidos perspektyvą. Baltų vienybės idėja atsiradusi dar XIX a. 6-ajame dešimtmetyje kartu su latvių nacionaliniu judėjimu (jaunalatviais) [31, 35]. Jos šalininkais buvo ir tokios garsios lietuvių kultūros, politikos figūros, kaip Jonas Šliūpas, Vydūnas, Juozas Tumas-Vaižgantas, Stasys Šalkauskis, Oskaras Milašius, Petras Vileišis. Jų veiklas papildė lietuvių bei latvių kultūriniai universumai, baltiškų kultūrinių tradicijų tęsėjai ir kūrėjai – poetai Sigitas Geda, Marcelijus Martinaitis, Vladas Braziūnas, Knutas Skujeniekas, Pėteras Brūveris, Imantas Zieduonis, Janis Rainis. Visi jie savo biografijomis ir kūryba liudija baltišką atmintį ir yra gyvos, autentiškos regioninės kultūrinės tapatybės pavyzdžiai. Tačiau palyginę pastebėtume, kad kultūriniai svertai nėra lygiaverčiai, jų ir jų kūrybos bendrabaltiškumas, lietuvių ir latvių sąsajos aktualizuojamos gerokai mažiau nei, pavyzdžiui, Cz. Miłoszo transnacionalinis tautinis tapatumas, susiejantis lietuvių ir lenkų kultūras. Ypač geopolitiniuose kontekstuose. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės atmintis užima vieną iš centrinių vietų lietuvių tautiniame naratyve, tačiau latvių istoriografijoje ji, išskyrus karaliaus Mindaugo figūrą [9], lieka periferijoje. Tokiose istoriografinėse tradicijose baltiškumas lieka siaurokoje etnocentrinėje perspektyvoje ir dažniausiai aktualizuojamas vienos valstybės ribose lokali, nacionalinės kultūros lygmeniu arba dalyvauja tik kaip universalizuoto, generalizuoto viseto dėmuo.

(8) Plačiau žr. internetinę Seimo svetainę [20].

Siekiant baltistikos plėtos, tikslingiau būtų ne plėsti tiriamąjį regioną, bet tyrimo laukus, sykiu plėtojant ir lyginamąją metodologiją. Įprastai baltiškos kultūrinės atminties pagrindu laikomas etnolingvistinis, etnokultūrinis paveldas. Jis yra daugiausia tyrinėtas ir susistemintas, jam aptarti reikėtų atskiros, išsamios apžvalgos, čia to daryti neleidžia straipsnio apimtis. Nemažai nuveikta ir literatūrinėje baltistikoje. Jos pradininkai Kęstutis Nastopka [43], Silvestras Gaižiūnas [15] savo konceptualiose literatūrologinėse studijose yra išsamiai atskleidę baltų tautų literatūrinius ir kultūrinius ryšius bei paraleles, pagrindžiančias baltų kultūrinio regiono buvimą. Jų veiklą tęsia V. Butkus, kurio mokslo studija, skirta literatūrinei baltistikai, turėtų pasirodyti 2018 metais. Pagal *Baltijos* atminties sampratą analogiją, bendruosius lietuvių ir latvių literatūrose reflektuojamus istorinius, sociokultūrinius matmenis galima vadinti *baltų*, arba baltiškąja, atmintimi.

Viena iš dar neišnaudotų lyginamųjų baltų atminties studijų galimybių – jungtiniai kultūrologiniai, sociologiniai, istoriografiniai, filologija ir etnokultūrinė problematika neapsiribojantys tyrimai. Tokios krypties tarpdisciplininės sąveikos leistų suvokti baltiškumą ne tik kaip nykstantį etninį, paprastai istorizuojamą, romantizuojamą ar poetizuojamą, bet ir gyvą, šiuolaikinį, socialinį, kultūrinį reiškinių ir galėtų atverti naujas lietuvių ir latvių jungtis bei ryšius. Tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje didžiąją dalį kolektyvinės atminties tyrimų vykdo istorijos ir socialinių mokslų atstovai, taikoma tyrimų metodika ir problematika pakankamai panaši, tetrūksta jų tarpusavio bendradarbiavimo. Baltų bendros ateities perspektyvoms socialinė atmintis itin svarbi, nes ji atskleidžia ir formuoja ne tik istorinės, bet ir visuomeninės patirties paraleles, bendras abiejų tautų šiuolaikinių visuomenių realijas ir aktualijas. Be to, pasak latvių istoriko Andrejaus Plakano, latvių tautos praeitis – ideali laboratorija, kurioje galima patikrinti socialinės atminties tyrinėjimų išvadas, nes ši tauta visais laikais kiekybiškai buvo nedidelė, ir istoriniai įvykiai, paveikę jos likimą, beveik visada paliesdavo visą tautą [46, 10–11]. Lietuvos situacija šiuo požiūriu analogiška.

Vienas iš pirminių lyginamųjų baltų atminčių studijų uždavinių galėtų būti palyginti vykdomų tyrimų empiriką ir nustatyti, ar šios dvi tautos turi bendrą atminties vietų ir istoriografinių paralelių. Tokios paieškos suponuoja tarpdisciplininę metodologiją, kuri atveria istorinės, sociologinės, kultūrologinės komparatyvistikos galimybes. Taigi kokios galimos lyginamųjų lietuvių ir latvių kolektyvinės atminties tyrimų perspektyvos?

Lietuvių ir latvių *egzodo ir apskritai migracijos atmintis* išlieka aktuali dėl didelių abiejų tautų emigracijos mastų. Latvijoje išsamios atminties studijos prasidėjo 1992 m. sakinės istorijos tyrimo projektu (9). Didelę dalį jo metu sukurto archyvo sudarė užsienio latvių gyvenimo istorijos ir biografiniai pasakojimai. Lietuvoje Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos institutas vykdo išeivijos kultūrinio, politinio ir mokslinio palikimo kaupimo bei tyrimo funkcijas. Itin svarbus baltų pokario išeivijos kultūrinis paveldas. Šioji sovietmečio mažiau paveikta atmintis pratęsia tarpukario kultūrinės tradicijas, perteikiančias archajiškus pirminės tautinės tapatybės fragmentus, kurie buvo išeivijos atminties bendruomenių pagrindas. Dabartinės migracijos tyrimai leidžia fiksuoti lietuviškumo ir latviškumo sampratų kaitą, naujus tautinės ir sociokultūrinės tapatybės apibrėžties būdus bei formas. Literatūrologė Laura Laurušaitė, remdamasi lietuvių ir latvių pokario išeivijos romanais, yra (re)konstravusi „didžiuosius pasakojimus“ ir apibrėžusi baltiškas universalijas, etninį baltų genotipą – lietuvių ir latvių išeivių pokario lemties

(9) La. „Nacionālais mutvārdu vēstures (NMV) projekts“ (vad. Augusts Milts).

sutaptis, bendrabaltiškų įvaizdžių kartotes, bendrus kolektyvinės atminties ypatumus [39, 213]. 2018 m. turėtų pasirodyti lietuvių ir latvių XXI a. (e)migracijos patirčių refleksijoms aptarti skirta jos monografija.

Aktualizuotina *Lietuvos-Latvijos pasienio vietovių atmintis*. Pasienis – ribinė, pereinamoji erdvė, baltų skirties ir jungties vieta, kurioje šios dvi tautos susitinka, sykiu atsisiskiria. Atsiranda siūlymų Šiaurės Lietuvos dalį laikyti formaliu latvių kultūrinio regionu [13]. Čia veikė pradinės latvių mokyklos, evangelikų liuteronų parapijos. Žemelyje iki šiol yra evangelikų liuteronų bažnyčia, kurią lanko latvių tikinčiųjų bendruomenės, formuojančios regioninės sociokultūrinės tapatybės daugiadėmenišumą ir kolektyvinės atminties daugiasluoksniškumą [27]. Geopolitiniai, kultūriniai paribiai sykiu yra nuolatinės įtampos zona. Sankirtos pasireiškia tiek valstybiniu lygmeniu, lemtinguose, dramatiškuose istoriniuose įvykiuose, politinėse kovose, tiek individualiu visuomenių bei individų lygmeniu, dramatiškose šeiminio gyvenimo bei buitinės sienos kirtimo istorijose (10). Šios problemos aktualizuojamos ir Lietuvos-Latvijos pasienio bei jo gyventojų tyrimuose. Istorikė Vilma Akmenytė savo disertacijoje „Latvių, Lietuvos-Latvijos pasienio gyventojų tapatumo raida 1918–1940 m.“ yra aprašiusi, kaip kito valstybių sienos ir pasienio gyventojų tapatumas po Lietuvos ir Latvijos nepriklausomybių paskelbimo ir su kokiais sunkumais susidurdavo gyventojai, norėdami patekti į kaimyninės valstybės teritoriją [1]. Pasienio latvius jau ne vienerius metus etnokultūriniais aspektais tyrinėja Auksė Noreikaitė (11).

Atskirai minėtinos *Kuršių nerija, Palanga, Šventoji* ir aplinkinės vietovės, kurias galima laikyti istoriniu latvių (12) kultūrinio arealu, pasižyminčiu mišriu baltiškos kultūrinės tapatybės tipu. Paminėtoje pajūrio teritorijoje iki 1921 m. (13) gyveno daug latviškos kilmės gyventojų, vyko intensyvus lietuvių ir latvių bendravimas, joje vartotas latvių kalbos dialektas (14). Dabar telikę keli, vyriausieji, buvusios kuršių-latvių bendruomenės nariai. Jų bendra kolektyvinė atmintis yra itin svarbus regioninės tapatybės dėmuo, jos stabilumo ir tęstinumo patvirtinimas, tad jie gyvuoja jau beveik vien kaip atminties bendruomenė [14]. Susidomėjimas šiuo regionu prasidėjo XIX a. ir itin sustiprėjo tarpukariu, vėliau – po nepriklausomybės atgavimo. Šiomis dienomis vykdomi tik pavieniai, epizodiški, daugiausia etnolingvistiniai tyrimai. Didžioji tyrimų dalis skirta Kuršių nerijos daugiakultūrei erdvei. Minėtini Dalios Kiseliūnaitės [35], Krišo Kapenieko [32], Daigos Straupeniecės [47], Janinos Kuršytės [38], V. Butkaus [10] literatūrologiniai baltistiniai tiriamieji darbai. Nors šioji sociokultūrinės atminties dalis vis dar yra abiejų tautų istoriografijos periferijoje, tačiau jos tyrimai pagrindžia šių vietovių daugiakultūriškumą, kuris atveria naujus ar primirštus baltiškos ir regioninės tapatybės matmenis, liudijamus lietuvių ir latvių kultūrinėmis refleksijomis.

(10) Lietuva intensyviai gabendavo žemės ūkio produkciją į Latviją, ypač į didžiuosius miestus – Rygą, Liepoją. Naujai įtvirtinus sieną, eksportas buvo sugriežtintas ir apribotas, tad padaugėjo spekuliacijos ir kontrabandos atvejų. Be to, būta atvejų, kai po perdalijimo šeimos nariai, giminės atsidūrė skirtingose valstybėse ar nebegalėjo grįžti į savo ankstesnę gyvenamąją vietą.

(11) Rengia disertaciją „Lietuvos ir Latvijos paribys: etninio tapatumo raiška XX–XXI a. pr.“ (2018).

(12) Kuršių nerijos gyventojus moksliniame diskurse įprasta vadinti *kuršininkais* ir jų tapatybę neapsiriboja latviškumu, tačiau pastarasis vyrauja.

(13) Kai buvo įtvirtintos naujos pasienio ribos.

(14) Esama ir kitokių Lietuvos pajūrio kuršių kalbos kilmės hipotezių ir įvardijimų, bet ją įprasta laikyti iš pietvakarių Kuršo kilusia latvių kalbos tarme.

Lyginamasis *sostinių, Rygos ir Vilniaus, atminčių* tyrimas galėtų atskleisti tiek Lietuvos ir Latvijos istorinio urbanistinio paveldo bei atminties kultūrų šiose urbanistinėse erdvėse bendruosius, jungiančius bruožus, tiek kiekvieno miesto ir jo bendruomenių individualius sociokultūrinius ypatumus. Abu šie miestai – daugiataučiai, daugiakultūriai, todėl jiems būdinga kolektyvinių atminčių įvairovė ir daugiasluoksniškumas, perteikiantys esmines baltų tautų politines, kultūrinės įtampas: prieštarinę latvių ir vokiečių kultūros santykį bei Vilniuje stipriai jaučiamą lenkų kultūrinį klodą; taip pat žydų, rusų bei kitų tautinių mažumų vaidmenį ir poveikį nacionalinei istoriografijai. Be to, Vilnių ir Rygą jungia ilgametė, nors ir epizodiška, ekonominio bei kultūrinio bendradarbiavimo istorija. Ryga iki Pirmojo pasaulinio karo buvo lietuviškiausias miestas, 1913 m. joje gyveno beveik 35 000 lietuvių, veikė įvairios jų kultūrinės organizacijos, formavosi išeivių teatras [25, 87; 26, 13]. Ši Rygos lietuviškoji ir Lietuvos kultūros istorijos latviškoji dalis abiejų tautų nacionalinėje istoriografijoje dar nepakankamai aktualizuota.

Tiek Lietuvos, tiek Latvijos istoriografijoje itin svarbią vietą turėtų užimti *nepriklausomybės laikotarpių atmintys*. Tarpukaris įprastai idealizuojamas, romantizuojamas, vadinamas „aukso amžiumi“. Jo metu daug lietuvių gyveno Latvijoje, plėtoti stiprūs kultūriniai ryšiai, įkurtos latvių-lietuvių vienybės draugijos. XX a. 4-ajame dešimtmetyje Lietuvoje aktyviai veikė valstybinės ir neformalios latviškos organizacijos bei bendruomenės, nuo 1925 m. dvejus metus leistas mėnesinis laikraštis *Lietavas Latvīs*, aktualizavęs Lietuvos latvių santykį su Latvijos ir Lietuvos kultūra [1]. 1935 m. Kaune įsteigta latvių organizacija vienijusi Lietuvos latvių sąjungą. Tačiau nors lietuvių ir latvių bendradarbiavimui prielaidų būta, abiejų tautų tarpukario istoriografijoje jos nėra atskleistos [54]. Taip pat nepakankamai dėmesio skiriama laisvės kovų ir XX a. pabaigos nepriklausomybės laikotarpio tyrimams, nes didžiojoje dalyje studijų aktualizuojami pasauliniai karai ir sovietmečio atmintis.

Komparatyviniuose lietuvių ir latvių kolektyvinės atminties tyrimuose vis svarbesnę vietą turėtų užimti *Holokausto atmintis*. Tai transnacionalinė atmintis, tačiau ji vis labiau aktualizuojama nacionalinėje Lietuvos ir Latvijos istoriografijoje, daugėja jos tyrimų ir visuomeninių iniciatyvų. Jų itin pagausėjo 2011-aisiais, kai buvo paskelbti Holokausto aukomis tapusių Lietuvos gyventojų atminimo metai, būta siūlymų 2019-uosius paskelbti Lietuvos žydų metais. Holokausto aktualizavimą lemia tiek išorinės Europos Sąjungos direktyvos, tiek atviresnės, demokratiškesnės nacionalinės mokslo, švietimo ir užsienio politikos, tiek pačių visuomenių pokyčiai. Latvija neturi tokios ilgos šios tautinės mažumos istorijos, kaip Lietuva, bet Antrojo pasaulinio karo metais joje antisemitizmo tendencijos ir vykdyta antisemitinė praktika buvo ne mažiau intensyvios. Todėl tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje Holokaustas – gyva konfliktinė trauminė atmintis, kurią lietuviai ir latviai linkę įsisąmoninti kaip kolektyvinės kaltės kompleksą [28; 8].

Straipsnyje aptartos tik kelios, kol kas dar labai fragmentiškai plėtojamose ar plėtotinos lyginamųjų lietuvių ir latvių kolektyvinės atminties tyrimų perspektyvos. Galima atrasti ir daugiau bendrų atminties vietų, kontaktų bei tarpusavio ryšių, atveriančių individualias ir bendras abiejų baltų tautų istoriografines paraleles. Intensyvesnis ir produktyvesnis lietuvių bei latvių kultūrologų, sociologų ir istorikų tarpusavio bendradarbiavimas leistų išplėtoti tyrimo metodologiją ir taptų veiksmu, suartinančiu abiejų tautų istoriografiją. Kartu tai galėtų būti paskata permąstyti tradicinius etnokultūrinius baltų tapatybės modelius ir atverti naujas ar bent praplėsti esamas baltistinių studijų perspektyvas.

APIBENDRINIMAS

Nors Lietuvoje ir Latvijoje kolektyvinės atminties tyrimuose daugiausia dėmesio skiriama nacionaliniams kontekstams, naujausiose studijose siekiama peržengti vienos tautos ir valstybės ribas, aktualizuojamas regioninės kultūrinės tapatybės bei atminties bendruomenės modelis, konstruojama tarpkultūrinė komparatyvinė prieiga. Estiją, Lietuvą, Latviją apimantis geopolitinis *Baltijos* projektas vis labiau dominuoja istorinio, etnolingvistinio, etnokultūrinio lietuvių ir latvių *baltų*, ar *baltiškojo*, modelio atžvilgiu. Viena vertus, tai natūralus, savaiminis geopolitinių, istorinių bendrybių turinčių trijų tautų ir valstybių istoriografinės raidos procesas, kita vertus, tvaraus istorinio ir kultūrinio matmens neturintis konstruktas, atsiradęs iš sąmoningų, pragmatiškų, daugiausia iš išorės nulemtų paskatų bei pastangų.

Pernelyg sudėtinga išplėtoti integralią lyginamųjų tyrimų metodologiją, apimančią tris pakankamai skirtingas valstybes, todėl, nors *Baltija* teoriniu lygmeniu suvokiama kaip bendras geopolitinis vienetas, praktikoje ji atsiskleidžia kaip sudėtinis, dviejų atskirų kultūrų – baltų ir finougrų – darinys. *Baltijos* vienybės idėją palaiko poetinės intencijos bei geopolitiniai argumentai, o atminties pagrindu tampa išorės veiksmų sukelta trauminė patirtis. Abejonių tokios *Baltijos* sampratos apibrėžtumu kelia ir tai, kad nelabai suvokiamas ir įsisavinamas šio konstrukto turinys ir skirtis nuo baltiškiosios tapatybės. Tai iliustruoja ir naujai ar pernelyg laisvai interpretuojamos terminijos vartojimo atvejai, kai *baltais* įvardijamos trys tautos (latviai, lietuviai, estai) ir vietoj termino *Baltijos* vartojamas *baltų*. Štai keli nesisteminio literatūrologinio vertimo atvejai: I. Ivasko „Baltų elegijos“, Cz. Miłoszo „Baltai“, D. Grünbeino „Prie Baltų jūros“, konferencijos „Baltų atmintis: pabaigos pradžia (literatūros procesai 1968–1988)“ pavadinimas. Norint to išvengti, pirmiausia būtina, remiantis nacionaliniais kontekstais ir istoriografinėmis tradicijomis, vienareikšmiškai apibrėžti *Baltijos* ir *baltų* sąvokas, išgryninti jų sampratas, atrasti jungiančius ir skiriančius jų vardiklius. Be to, tik išplėtojus nacionalinės kolektyvinės atminties sampratą ir jos tyrimo metodiką, kritiškai apmąščius atminties kultūrą, pavyks sukonstruoti su ja koreliuojančius regioninės atminties modelius ir sėkmingai vykdyti tyrimus.

Baltišką tapatybę bei baltų atmintį pagrindžia atliktos komparatyvinės lietuvių ir latvių mitologijų, kalbų ir literatūrų studijos bei kitos iniciatyvos, (re)konstruojančios bendrus lietuvių ir latvių etnokultūrinius matmenis, tačiau numanomą jų bendros šiuolaikinės socialinės, politinės atminties buvimą dar reikia pagrįsti jungtiniais lyginamaisiais tyrimais. Šie suponuoja tarpdisciplininę metodologiją, kuri atveria istorinės sociologinės, kultūrologinės komparatyvistikos galimybes. Pastebima, kad kolektyvinė socialinė baltų atmintis – fragmentuota, daugiausia atsiskleidžianti tam tikruose chronologiniuose ar topografiniuose rėmuose, intensyvesnio bendravimo laikotarpiais ar epizodais. Gretinant vykdomų lietuvių ir latvių nacionalinių kolektyvinės atminties tyrimų empirikas, galima išskirti istoriografines paraleles ir bendras atminties vietas, perspektyvias išsamesnėms baltų atminties studijoms. Kaip pavyzdžiai minėtinos egzodo, Kuršių nerijos, Palangos, Šventosios ir kitų Lietuvos-Latvijos pasienio vietovių, Rygos ir Vilniaus, nepriklausomybės laikotarpių, Holokausto atmintys.

Šaltiniai ir literatūra

- [1] AKMENYTĖ, Vilma. Latvių, Lietuvos-Latvijos pasienio gyventojų, tapatumo raida 1918–1940 m. Daktaro disertacija. Vytauto Didžiojo universitetas, 2008. 184 p.
- [2] AKMENYTĖ, Vilma. Tautinio ir pilietinio tapatumo sankirtos Lietuvos latvių laikraštyje „Lietavas Latvius“ (1925–1926). *Tautinio / pilietinio identiteto reprezentacija ir formavimas šiandien*. Kaunas, 2008, p. 9–26.
- [3] ALEKSANDRAVIČIUS, Egidijus. *Tautiniai naratyvai ir herojai Vidurio Rytų Europoje po 1989 m.* Kaunas: Versus Aureus, 2015. 764 p.
- [4] BALIUTYTĖ, Elena; MITAITĖ, Donata Mitaitė. *Baltic Memory: Processes of Modernization in Lithuanian, Latvian and Estonian Literature of the Soviet Period*. Vilnius: The Institute of Lithuanian Literature and Folklore, 2011. 242 p.
- [5] *Baltijas elegijas = The Baltic elegies = Balti eleegeiad = Baltiškos elegijos*. Rīga: Petergailis, 2001. 108 p.
- [6] BĀRA, Daina. *Daudzveidīgās un mainīgās Latvijas identitātes*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014. 428 lpp.
- [7] BERNHARD, Michael; KUBIK, Jan. *Twenty Years after Communism: The Politics of Memory and Commemoration*. Oxford and New York: Oxford University Press, 2014. 362 p.
- [8] BĒRZIŅŠ, Didzis. Sociālās atmiņas ētika un komunikācija: holokausta diskursi Latvijā (1945–2014). Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, Sociālo zinātņu fakultāte. 2015. 498 lpp.
- [9] BUTKUS, Alvydas. Mindaugas ir latgaliai. *Baltiškos impresijos*. Kaunas, 2008, p. 141–150.
- [10] BUTKUS, Vigmantas. Kuršių nerija latvių literatūroje. *Baltiška, tautinė, regioninė savimonė baltų literatūrose ir kultūrose*. Straipsnių rinkinys. Sud. V. Butkus, V. Jonkutė. Vilnius: LLTI, 2015, p. 186–206.
- [11] BUTKUS, Vigmantas. Literatūrinės baltistikos samprata: įvairios versijos. *Colloquia*, Nr. 38, 2017, p. 13–34.
- [12] BUTT, Nadia. Transcultural Memory and Globalised Modernity in Contemporary Indo-English Novels. *Media and Cultural Memory / Medien Und Kulturelle Erinnerung*. Berlin: De Gruyter, 2015. 213 p.
- [13] DAUGIRDAS, Vidmantas. Formalus latvių kultūrinis regionas Šiaurės Lietuvoje. *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, 2012, t. 14, p. 334–357.
- [14] ERL, Astrid. Cultural Memory Studies: An Introduction. *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*. Ed. A. Erl, Astrid, A. Nünning. Berlin, New York: de Gruyter, 2008, p. 4–6.
- [15] GAIŽIŪNAS, Silvestras. *Kultūros tradicijos baltų literatūrose: XX a. paralelės ir kontaktai*. Monografija. Vilnius: Vaga, 1989. 291 p.
- [16] GRŪNBEIN, Durs. Am Baltischen Meer. Prie Baltų jūros. Vertė T. Venclova. In: *Zeitgenössische Lyrik aus Deutschland und Litauen / Šiuolaikinė vokiečių ir lietuvių poezija*. Hg. M. Wälde. Vilnius: Baltos lankos, 2004. 297 p.
- [17] HALBWACHS, Maurice. *The Collective Memory*. New York: Harper Colophon Books, 1980. 182 p.
- [18] Internetinė konferencijos svetainė [žiūrėta 2017 03 10]. Prieiga per internetą: <http://www.enrs.eu/en/projects2016/1369-genealogies-of-memory-conference>.
- [19] Internetinė programos COST (*European Cooperation in Science and Technology*) svetainė [žiūrėta 2017 03 10]. Prieiga per internetą: <http://www.cost.eu/>. Konferencijos programa http://www.vdu.lt/wp-content/uploads/2015/04/Programa_COST-3.pdf.
- [20] Internetinė seimo svetainė, 2012 m. nutarimas dėl Lituanistikos mokslinių tyrimų plėtros

- 2012–2020 m. kryptių [žiūrėta 2017 01 07]. Prieiga per internetą: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legislationPrint/lt?jfwid=q8i88lp4t&documentId=TAIS.437497&category=TAD>.
- [21] IVASKS, Ivars. Baltiešu elegijas. *Karogs*, 1989, Nr. 2, 117.–123. lpp.
- [22] IVASKS, Ivars. Baltiešu elegijas. Atdzejojis Valters Nollendorfs. *Jaunā Gaita*, 1989, Nr. 172, 9.–11. lpp.
- [23] IVASKS, Ivars. Baltijas elegijas. Atdzejojis Valters Nollendorfs. *Jaunā Gaita*, 1991, Nr. 183, 3.–9. lpp.
- [24] IVASK, Ivar. Baltų elegijos. Išvertė J. Blekaitis. *Metmenys*, 1989, Nr. 57, p. 118–128.
- [25] JEKABSONAS, Erikas. Lietuvių tautinė mažuma Latvijoje (nuo XIX a. pabaigos iki 1940 m.): lietuviai katalikų kunigai. Vertė Z. Norkus. *Lietuvos istorijos studijos*, 2015, t. 35, p. 87.
- [26] JĒKABSONS, Ēriks. *Lietuvieši Latvijā*. Rīga, 2003. 124 lpp.
- [27] JONUTYTĖ, Jurga; BŪGIENĖ, Lina; KRASNOVAS, Aleksandras. *Lietuvos pasienio miestelių atmintis ir tapatybė: Valkininkai, Vilkyškiai, Žeimelis*. Vilnius: VU, 2013. 246 p.
- [28] JONUTYTĖ, Jurga. Kaltė anapus kaltinimų, arba Holokausto atmintys Lietuvos miesteliuose. *Darbai ir dienos*, 2014, Nr. 62, p. 127–138.
- [29] JURGUTIENĖ, Aušra. The History of Post-Soviet Literature – Challenges and Models of a New Identity. *Transitions of Lithuanian Postmodernism: Lithuanian Literature in the Post-Soviet Period*. Ed. M. Kvietkauskas. Editions Rodopi B. V. Amsterdam–New York, NY, 2011, p. 19–43.
- [30] JURGUTIENĖ, Aušra. Regionalizmo tendencija literatūros istorijos tyrimuose. *Senoji Lietuvos literatūra*, 2010, Nr. 29, p. 165–180.
- [31] JURGUTIENĖ, Aušra. Reception and History: Baltic Memory. *We Have Something in Common: the Baltic Memory*. Tallinn: The Under and Tuglas Literature Centre of the Estonian Academy of Sciences, 2007, p. 19–35.
- [32] KAPENIEKS, Krišs. Kursenieku etniskā kopiena XIX gadsimta beigās – XX gadsimta pirmajā pusē: skaits, izvietojums, vēstures procesi. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, Vēstures un filozofijas fakultāte, 2013, 254 lpp.
- [33] KALNAČS, Benedikts. *Baltijas postkoloniālā drāma*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2011. 270 lpp.
- [34] KELERTAS, Violeta. *Baltic Postcolonialism*. Amsterdam: Rodopi, 2006. 464 p.
- [35] KISELIŪNAITĒ, Dalia. Šventosios latviai: kalbinis ir kultūrinis tapatumas. *Ēlija, Sventāja, Šventoji. Paribio ženklai*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto I-kla, 2007, p. 99–105.
- [36] Konferencijos „Baltų atmintis: pabaigos pradžia (literatūros procesai 1968–1988)“ programa. Prieiga per internetą: <http://www.lti.lt/failai/Baltu%20konferencija.pdf> [žiūrėta 2017 06 01].
- [37] KŌRESAAR, Ene. Life Story as Cultural Memory: Making and Mediating. *Baltic Socialism since 1989. Journal of Baltic Studies*. Institute of Cultural Research, 2016, p. 431–449.
- [38] KURSĪTE, Janina. *Kursenieki mainīgajā pasaulē: rakstu krājums*. Sastādījusi Janīna Kursīte. Rīga: Latvijas Universitātes apgāds, 2007. 117 lpp.
- [39] LAURUŠAITĒ, Laura. *Tarp nostalgijos ir mimikrijos: lietuvių ir latvių pokario išeivijos romanai*. Monografija. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015. 255 p.
- [40] LOTMAN, Jurij. Atmintis kultūrologijos požiūriu. *Kultūros semiotika*. Vertė D. Mitaitė. Vilnius: Baltos lankos, 2004, p. 295–299.
- [41] MIŁOSZ, Czesław. *Pavergtas protas: esė*. Iš lenkų kalbos vertė A. Grybauskas. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos I-kla, 1995. 271 p.
- [42] MIHKELEV, Anneli. Baltic Memory in Poetry. *We Have Something in Common: the Baltic Memory*. Tallinn: The Under and Tuglas Literature Centre of the Estonian Academy of Sciences, Tallinn, 2007, p. 147–153.

- [43] NASTOPKA, Kęstutis. *Lietuvių ir latvių literatūrų ryšiai*. Vilnius, 1971. 415 p.
- [44] PAKŠTAS, Kazys. *Kultūra. Civilizacija. Geopolitika*: straipsnių rinkinys. Sudarė S. Gaižiūnas. Vilnius: Pasviręs pasaulis, 2003. 392 p.
- [45] PETTAI, Eva-Clarita. *Memory and Pluralism in the Baltic States*. London: Routledge, 2011. 152 p.
- [46] PLAKANS, Andrejs. Ievads. *Atmiņa un vēsture: No antropoloģijas līdz psiholoģijai*. Sast. R. Ķīlis. Rīga, 1998, 10.–11. lpp.
- [47] PURS, Aldis. *Baltic Facades: Estonia, Latvia and Lithuania Since 1945*. London: Reaktion Books, 2012. p. 203.
- [48] PUTINAITĖ, Nerija. Lietuviškoji Europa: trys tapatybės (I). Neaiški Europa ir tautos individualybės apsaugos. *Naujasis Židinys-Aidai*, 2013, Nr. 5, p. 314–326.
- [49] SIMANAVIČIUS, Mantas. „Baltijos regiono“ terminas ir jo transformacija. *Politikos mokslų almanachas*, 2010, t. 7, p. 65–90.
- [50] SIRUTAVIČIUS, Marius. Vidurio (Rytų) Europos koncepcija Lenkijos ir Lietuvos nacionaliniuose istoriniuose naratyvuose po 1989 metų. *Tautiniai naratyvai ir herojai Vidurio Rytų Europoje po 1989 m.* Kaunas: Versus Aureus, 2015, p. 29.
- [51] SPRINDYTĖ, Jūratė. Septintas tiltas [rec. S. Gaižiūno kn. *Skandinavų literatūros ir baltiškieji kontekstai*]. *Metai*, 2009, Nr. 4, p. 144–147.
- [52] STRAUPENIECE, Daiga. Sventājas latviešu valoda - statika un dinamika. Promocijas darbs. Liepāja: Liepājas Universitāte, Kurzemes Humanitārais institūts, 2012. 288 lpp.
- [53] ŠEFERIS, Vaidas. Paskutiniojo dešimtmečio baltistikos studijų raida Vidurio Europoje. *Žmogus ir žodis*, 2011, t. 13, Nr. 1, p. 113–117.
- [54] ŠIMKUS, Robertas. *Latvijos ir Lietuvos istoriografijos paralelės: bandymai bendradarbiauti ir problemas tarpukaryje. Lietuvos istorijos studijos*, 2007, t. 19, p. 100–112.
- [55] UNDUSK, Jaan. The Problem of Baltic Unity: Opening Address. *We Have Something in Common: The Baltic Memory*. Ed. A. Mihkelev, B. Kalnačs. Tallinn: Under and Tuglas Literature Centre; Institute of Literature, Folklore and Art of the University, 2007, p. 11–18.
- [56] *We Have Something in Common: The Baltic Memory*. Ed. A. Mihkelev, B. Kalnačs. Tallinn: Under and Tuglas Literature Centre; Institute of Literature, Folklore and Art of the University, 2007, 214 p.

VIKTORIJA JONKUTĖ

Problems of Comparative Research into Lithuanian and Latvian Collective Memory: The Concepts of Memory of the Balts and of Baltic Regional Memory

Summary

The present article deals with the concepts of regional collective memory and intercultural identity actualized in Lithuanian and Latvian comparative cultural studies. The phenomena of memory of the Baltic region (Latvia, Lithuania, Estonia) and memory of the Balts (Lithuanians, Latvians), their differences and intersections are briefly discussed in the research part. The former is defined as a geopolitical regional construction, and the latter as a result of traditional common ethnocultural and ethnolinguistic development of two Baltic nations. Some examples of the usage of the term *Baltic* in literature and literary studies highlight the problems of the concept of regional memory and cases of newly interpreted or unsystematically used terminology. Lithuanian translations of the title of the poems *Baltijos elegijos* (The Baltic Elegies) by Ivars Ivaskis, *Am Baltischen Meer* (*The Baltic Sea*) by Durs Grünbein, or the essay *Baltowie* (*The Balts*) by Czesław Miłosz could stand as examples. Developing the concept and the research field of *Baltic* (Latvians and Lithuanians) memory, several possible perspectives of comparative studies of Lithuanian and Latvian collective memory are suggested. Memories of exile and migration, the areas of the Lithuanian-Latvian border, the capital cities Riga and Vilnius, the periods of independence and between the wars, and the Holocaust could be taken as places of memory revealing historiographical parallels.

Keywords: Latvians, Balts, Baltics, regional identity, collective memory